

РОЗДІЛ I. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ СТАНДАРТИЗАЦІЇ. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

1.1 Значення стандартизації, сертифікації і метрології у забезпеченні якості тарів та послуг

Виробництво якісної продукції, розвиток національної економіки в цілому неможливі без розробки і прийняття відповідних стандартів та виконання точних вимірювань, які в свою чергу, впливають на всі напрями соціальної сфери – освіти, захист прав споживачів, охорону здоров'я, безпеку життя, відпочинок, захист довкілля. Постійне підвищення якості товарів та послуг є нині одним з базових економічних і політичних завдань для всіх галузей України.

Стандартизація – це розробка і встановлення вимог, норм, правил, які забезпечують право споживача на придбання товарів належної якості за прийнятною ціною, а також на безпечність і комфортність праці. Об'єктом стандартизації є продукція, процес, послуги, для яких розробляються певні вимоги, характеристики, параметри, правила.

Сертифікація - встановлення відповідності якості і безпеки продукції обов'язковим вимогам міжнародних і національних стандартів, на підставі якої видається офіційний документ, що носить назву сертифікат відповідності. Таким чином, сертифікація товарів (послуг) є важливим правовим інструментом, спрямованим на захист права споживача на безпеку та якість продукції.

Метрологія – наука про вимірювання, методи і засоби забезпечення їх єдності та способи досягнення необхідної точності.

Стандартизація, метрологія, сертифікація акумулюють найновіші досягнення науки і техніки, органічно поєднують фундаментальні та прикладні галузі науки. Вони не тільки сприяють швидкому впровадженню наукових досягнень в практику, але й допомагають визначити найбільш економічні та перспективні напрями розвитку науково-технічного прогресу і господарства країни.

Все це досягається завдяки:

- створенню нормативних вимог до якості сировини, продукції, процесів, послуг;
- створенню єдиної системи показників якості продукції, способів її випробувань та контролю;
- забезпеченню єдності та правильності вимірювань у країні;
- удосконаленню систем термінології і позначень у різних галузях;
- створенню системи нормативної документації.

Стандартизація є одним з найбільш результативних шляхів удосконалювання виробничих і торгівельних відносин, зниження витрат, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції. Вона встановлює правила, загальні принципи чи характеристики стосовно різних видів діяльності або її результатів (тобто продукції, процесів, робіт, послуг), розробляючи і приймаючи доступні всім нормативні документи.

1.2 Етапи розвитку стандартизації

Стандартизація здійснюється на міжнародному, регіональному, національному рівнях. Міжнародна стандартизація – діяльність, у якій беруть участь органи стандартизації різних країн. Провідна роль у міжнародній стандартизації належить двом неурядовим міжнародним організаціям – Міжнародній організації зі стандартизації (ISO) і Міжнародній електротехнічній комісії (IEC). Важливою для міжнародної стандартизації є діяльність двох міжурядових організацій – Світової організації торгівлі і Європейської економічної комісії ООН.

Організація, що займається стандартизацією продукції, виробленої міжнародними компаніями, виникла в 1947-му році. Дана організація з'явилася після досягнення угоди між представниками 25 розвинених світових держав в 1946-му році.

У процесі створення організації її творці прийняли рішення про те, щоб її скорочена назва однаково звучало на різних мовах. Таким чином, було прийнято рішення використовувати грецьке слово «isos» – рівний, оскільки воно повсюдно використовувалося в природничих науках.

Основна мета, яку переслідує організація, полягає в забезпеченні однакових вимог до проведення випробувань, кваліфікації працівників, системи управління і інших виробничих факторів. Завдяки стандартизації виключаються технічні перешкоди на шляху руху продукції, трудових ресурсів, капітальних коштів. Загалом, завдяки стандартизації забезпечується набагато більше ефективний розвиток всієї міжнародної торгової системи.

Співробітництво різних країн у галузі стандартизації розпочалося в 1921 році, коли була проведена перша конференція семи національних комітетів зі стандартизації. Ця конференція розробила організаційні принципи, на основі яких у 1926 році було створено Міжнародну федерацію національних асоціацій зі стандартизації (ISA), до складу якої ввійшли майже 20 національних організацій зі стандартизації. ISA розробила близько 180 міжнародних рекомендацій зі стандартизації, але з початком Другої світової війни її діяльність була припинена.

У 1943 році при Організації Об'єднаних Націй (ООН) було створено Комітет з координації стандартів (ККС), до якого увійшли 18 країн антигітлерівської коаліції. Основним завданням цього Комітету було збереження досвіду міжнародної стандартизації та координація діяльності країн у галузі стандартизації у воєнний час.

Після Другої світової війни, у жовтні 1946 року в Лондоні відбулося спільне засідання ККС і делегатів 25 країн, на якому було прийнято рішення щодо створення Міжнародної організації зі стандартизації (The International Organization for Standardization – ISO). В основу аббревіатури назви було покладено грецьке слово «isos» – рівний.

Після створення ISO був прийнятий її статут, який визначив неурядовий статус цієї організації, структуру, функції керівних і робочих органів, методи їхньої роботи. Основною метою ISO є сприяння розвитку стандартизації у світовому масштабі для взаємодопомоги та полегшення міжнародного обміну

товарами й послугами, а також розширення співробітництва в інтелектуальній, науковій, технічній та економічній діяльності.

До основних видів діяльності ISO належать: заходи, які сприяють координації, уніфікації та гармонізації національних нормативних документів; розроблення й затвердження міжнародних стандартів; обмін інформацією про роботу комітетів; співробітництво з іншими міжнародними організаціями, які зацікавлені в розв'язанні суміжних проблем. ISO займається питаннями стандартизації в усіх галузях та сертифікацією продукції, за винятком електротехніки, радіо-техніки та зв'язку, які належать до компетенції Міжнародної електротехнічної комісії.

ISO як неурядова організація користується консультативним статусом ООН і є найбільшою міжнародною організацією в галузі стандартизації з широкого кола питань. Її членами є 160 країн світу. Членами ISO є не уряди, а національні організації зі стандартизації (комітети-члени) з правом одного голосу.

Комітети-члени є повноправними членами ISO і мають право брати участь в усіх її робочих органах, бути обраними до керівних органів, отримувати копії всіх робочих документів, подавати на розгляд зауваження щодо них. Для цього виду членства встановлена шкала щорічних внесків до бюджету ISO.

Члени-кореспонденти – це країни, що розвиваються. За рахунок сплати незначного внеску до бюджету ISO вони мають право отримувати комплект усіх міжнародних стандартів та інші документи.

Члени-абоненти сплачують пільгові внески і мають можливість отримувати інформацію щодо міжнародної стандартизації.

Органи ISO розташовані в Женеві (Швейцарія). Офіційні мови – англійська, французька, російська.

Цими мовами видаються всі матеріали та документи ISO.

Організаційна структура ISO складається з керівних і робочих технічних органів (схема 1).

Вищим органом ISO є Генеральна асамблея – загальні збори всіх комітетів-членів, які скликаються один раз на три роки. Кожний комітет-член має право представляти не більше трьох делегатів.

Члени-кореспонденти та члени-абоненти беруть участь як спостерігачі.

До керівних органів належать: Президент, Рада, Технічне бюро та Центральний секретаріат. Вищим керівним органом є Президент, який обирається на три роки, і Центральний секретаріат.

Рада керує роботою ISO в перервах між сесіями Генеральної асамблеї. До складу Ради входять 18 комітетів-членів. Рішення Ради приймаються більшістю голосів присутніх на засіданні комітетів-членів Ради. У період між засіданнями і за потребою Рада може приймати рішення шляхом переписки.

Поточну адміністративно-технічну роботу здійснює Центральний секретаріат.

Технічне бюро (PLACO) готує пропозиції щодо планування, організації та координації роботи комітетів. До сфери роботи Бюро належить розгляд пропозицій щодо створення та розпуску ТК; визначення питань стандартизації, якими повинні займатися комітети.

Технічними органами Ради ISO є Комітети, що займаються питаннями міжнародної стандартизації, сфери діяльності яких розмежовані.

Комітет з наукових принципів стандартизації (STACO) надає методичну та інформаційну допомогу щодо принципів і методик розроблення міжнародних стандартів (МС). Комітет вивчає наукові принципи стандартизації та готує рекомендації для досягнення оптимальних результатів у певній галузі, займається питаннями термінології й організацією семінарів з використання МС для розвитку торгівлі.

Комітет з оцінки відповідності (CASCO) створено на початку 70-х років ХХ століття у зв'язку з бурхливим розвитком сертифікації в різних країнах. CASCO розробляє настанови в галузі гармонізації національних систем сертифікації, створюючи методологічну базу для розроблення й акредитації національних систем сертифікації для взаємного визнання результатів випробувань, вивчає способи оцінки відповідності продукції й систем якості вимогам НД, здійснює аналіз практичної діяльності в галузі відповідності. CASCO періодично проводить аналіз усіх чинних національних, регіональних і міжнародних систем сертифікації з метою своєчасного вживання заходів для організацій міжнародних систем сертифікації продукції на відповідність вимогам ISO.

Комітет з питань інформаційних мереж (ISONET) координує та гармонізує діяльність ISO в галузі інформаційних послуг, поширює НД, керує та контролює діяльність інформаційної мережі ISO.

Комітет з надання допомоги країнам, що розвиваються (DEVCO) здійснює обслуговування цих країн з усіх питань стандартизації, створює умови для обміну досвідом з розвиненими країнами та підготовки спеціалістів тощо. DEVCO тісно співпрацює з ООН, у результаті чого були створені міжнародні центри навчання.

Комітет із захисту інтересів споживачів (CAPOLCO) створено в 1977 році. Метою роботи CAPOLCO є проведення стандартизації в галузі інформації споживачів. До завдань CAPOLCO належать:

вивчення шляхів сприяння в отриманні споживачами максимального ефекту від стандартизації продукції;

розроблення рекомендацій щодо забезпечення споживачів інформацією, захист їхніх інтересів;

узагальнення досвіду участі споживачів у роботах зі стандартизації; застосування стандартів на споживчі товари та послуги; підтримання зв'язків з різними органами ISO, діяльність яких зачіпає інтереси споживачів.

Результатом діяльності CAPOLCO є періодичне видання переліку національних і міжнародних стандартів, які становлять інтереси для організацій захисту споживачів, а також підготовка Настанов з питань споживчих товарів. Наприклад: Настанова 12 – «Порівняльні випробування споживчих товарів», Настанова 14 – «Інформація про товари для споживачів».

Комітет зі стандартних зразків (REMCO) займається питаннями методичної допомоги та розроблення настанов зі стандартних зразків. REMCO координує діяльність у цій галузі й тісно співпрацює з міжнародними метрологічними організаціями.

Сфера діяльності ISO розподілена між 224 технічними комітетами (ТК). Кожний ТК має сферу діяльності, затверджену Радою ISO. ТК поділяються на загальнотехнічні комітети та комітети, які працюють у конкретних галузях за чітко визначеною сферою стандартизації.

Основним видом роботи ТК є розроблення, погодження та подання на затвердження Ради проектів міжнародних стандартів. Для безпосереднього розроблення проектів стандартів у межах ТК створюються підкомітети й робочі групи. На сьогодні налічується близько 650 підкомітетів та до 2000 робочих груп.

Україна є повноправним членом ISO з 1993 року. Як національний комітет-член входить до складу комітетів: CASCO, STACO, DEVCO, REMCO, CAPOLCO. Національні технічні комітети працюють у складі ТК/ISO.

У своїй роботі ISO підтримує зв'язки з майже 400 міжнародними організаціями, які працюють у сфері стандартизації. Автономною організацією в складі ISO є Міжнародна електротехнічна комісія (IEC). ISO й IEC тісно співпрацюють з питань стандартизації з різними міжнародними та регіональними організаціями, які займаються економічною й науково-технічною діяльністю.

Торговельно-правовий законодавчий зв'язок стандартизації з міжнародною торгівлею й економічним співробітництвом країн є в центрі уваги таких міжнародних організацій, як Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН), Європейське товариство (ЄС), GATT, WTO тощо.

Система ISO/IEC є найбільшою з наявних міжнародних технічних організацій і поширює свою діяльність на всі галузі економіки і науки – від стандартних форм реєстрації до валютних кодів, від будівництва до дорожньо-транспортних засобів. Сумісна діяльність ISO/IEC покликана технічно забезпечити ефективне міжнародне співробітництво між країнами. Тому вони, насамперед, регламентують питання сумісності та взаємозамінності продукції, методи її випробувань, класифікації та позначень, транспортування, зберігання тощо.

Міжнародна стандартизація з кожним роком набуває все більшого розвитку. Щорічно, починаючи з 1989 року, 14 жовтня на честь дня створення ISO відзначається Міжнародний день стандартизації.

1.3 Мета, завдання та функції стандартизації

Стандартизація – діяльність з метою досягнення оптимального ступеня упорядкування в певній галузі шляхом встановлення положень для загального та багаторазового використання реально існуючих чи можливих завдань.

Стандартизація – встановлення та запровадження стандартів (тобто нормативно-технічних документів, які встановлюють єдині обов'язкові вимоги щодо типів, розмірів, якості, норм й інших особливостей продукції та послуг) з метою упорядкування діяльності в певній галузі економічного використання ресурсів, підтримки техніки безпеки, підвищення якості продукції (процесів, робіт, послуг).

Мета стандартизації – оптимальне впорядкування об'єктів стандартизації.

Головне завдання стандартизації – створювати системи нормативної документації, що визначають прогресивні вимоги до продукції та послуг.

Основні завдання стандартизації:

- реалізація єдиної технічної політики в сфері стандартизації, сертифікації та метрології;
- захист інтересів споживачів та держави в питаннях безпеки продукції, охорони здоров'я;
- забезпечення якості продукції відповідно з досягненнями науки та техніки;
- забезпечення уніфікації, сумісності та взаємозамінності продукції, її надійності;
- раціональне використання всіх ресурсів, поліпшення техніко-екологічних показників виробництва;
- безпека народногосподарських об'єктів і попередження аварій та техногенних катастроф;
- створення нормативної бази функціонування систем стандартизації та сертифікації, проведення державної політики в області ресурсозбереження;
- усунення технічних та термінологічних перешкод для створення конкурентоспроможної продукції та її виходу на світовий ринок;
- упровадження та застосування сучасних виробничих та інформаційних технологій;
- співучасть у забезпеченні обороноздатності та мобілізаційної готовності країни.

Функції стандартизації:

цивілізуюча	–	гармонізація документів, методів та засобів якості життя із світовими аналогами
інформаційна	–	інформатизація з використанням уніфікованих методів та засобів
документуюча	–	документація процесів
ресурсозберігаюча	–	раціональне та економне використання ресурсів
соціокультурна	–	досягнення сумісності та взаємозамінності
комунікативна	–	нормалізація соціальних методів та засобів зв'язку
економічна	–	зниження собівартості продукції, процесів, послуг
охоронна	–	забезпечення екобезпеки та вітабезпеки
нормативна	–	формування вимог до продукції, процесів, послуг, методів
регулятивна	–	вплив на ринок товарів і послуг; усунення технічних бар'єрів в торгівлі; захист вітчизняного виробника та споживача
соціальна	–	забезпечення безпеки товарів, процесів, послуг; забезпечення якості товарів та послуг; захист прав споживачів